

Мусатов С.О. Психологічний аспект кризового буття особистості / С.О. Мусатов // Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Суми 18-19 лютого 2016 р.) – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. – С. 357-362.

УДК 159.993

Мусатов Сергій Олександрович

к. психол. н., провідний науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С. Костюка (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КРИЗОВОГО БУТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Висвітлюючи складні, травмуючі реалії суспільно-економічного сьогодення в Україні, автор привертає увагу науковців до психологічних наслідків для особистісного рівня життя людей в таких умовах, а також – відповідних завдань психологічній практиці.

Ключові слова: економічна стагнація, інтра – та екстрапунітивні реакції особистості, фрустрація, стресогенність, конфліктна свідомість особистості, дипластія, психологічна реабілітація.

Загострюючи останнім часом популярність послуг психологів, хоча і додає їм самоповаги, насправді мала б збентежити очільників й провідників нашого суспільства і спонукати їх проаналізувати чинники та соціальні витоки попиту на допомогу практикуючих психологів. Варто реагувати на це явище як знак тих суспільно-економічних викликів, що все більше підпорядковують буття українців. А воно провокує масові психогенні розлади, неврози, ускладнені не тільки інтрапунітивними реакціями, зокрема суїцидами, кількість яких зросла від 8-10% (2010 рік) до 113-14% (за 2015 рік), а й екстрапунітивними – панічними настроями, агресією, соціальною непримиренністю, різким зниженням порогу терпіння та толерантного ставлення до оточуючих. За цих умов *академічна проблема «Я-Інші»* набуває гострого практичного значення і має розглядатись не тільки як цікава наукова, а й як *важлива соціальна проблема* [1; 2; 3; 4].

Фруструючий тиск на морально-психологічне самопочування значної кількості наших громадян справляють, звичайно, події на фронті боротьби за Донбас і повернення його мешканцям права мирно жити у власних домівках.

Війна продовжує забирати життя, а їх, за даними ОБСЄ, вже втрачено понад дев'ять тисяч, та калічити тіла і душі молодих, здорових, повних життєвих планів людей в Україні. Безпосередня та опосередкована участь, наприклад волонтерів, у бойових діях на фронті проти агресії «старшого брата», водночас супроводжується стресогенними наслідками економічних, суспільно-політичних потрясінь повсякдення в тилу. Воно позначене не стільки спорадичними спробами терористів підірвати спокій і мирну працю в наших містах, віддалених від зони АТО, скільки поглибленням економічної стагнації. Вона супроводжується зростанням безробіття й затримками заробітної плати значним групам працюючих. Очікування дефолту все частіше стають темою розмов у сім'ях, трудових колективах, у фатичних контактах навіть малознайомих людей на вулицях, пасажирів у транспорті. За даними соціологів [див.: 1] люди обговорюють не так часто техногенні лиха, вибухи на складах боєприпасів чи, скажімо, масштабні пожежі, що мали місце на базі нафтопродуктів, у місцях займання торфовищ під Києвом, як катастрофічний обвал гривні, в результаті якого кожен гаманець пересічної української родини «схуд» щонайменше у три рази на тлі збільшення у кілька разів статків окремих можновладців і бізнесменів. Людей турбує вже не стільки безлад, бійки у залі засідань Верховної Ради, скільки немилосердне здорожчення харчів й послуг, предметів першої необхідності, а також – ліків (не тільки імпортованих). Реформування медичної галузі охорони здоров'я, на думку опитаних, перетворилось на «оптимізацію» мережі лікарень, фельшерсько-акушерських пунктів, аптечних закладів, які просто закривають, хоча вже більше року відповідне міністерство не очолює поганої слави Раїса Богатирьова. Та все одно пацієнти не можуть розрахувати на не дорогу та шануючу здоров'я пацієнтів медичну допомогу. Пересічні українці, якщо вони збирали гроші на хірургічні операції, придбання житла для дітей, навчання їх у престижних вишах тощо, й мали необачність розмістити ці кошти в українських банках, були пограбовані, бо понад п'ятдесят цих комерційних установ «луснули» й відмовились повертати гроші вкладникам, перекинувши свою безвідповідальність на плечі

«Фонду гарантування вкладів», де не квапляться із виконанням своїх фінансових зобов'язань перед клієнтами ліквідованих банків на тлі галопуючої інфляції й беззахисності вкладників у судовий гілці влади. В ній, як багато разів вони пересвідчились, правлять свій бал чиновницьке всевладдя і махрова корупція.

Таке повсякдення і кожен із його епізодів формують конфліктну свідомість особистості [4, с. 30-35], бо, майже точно за К. Марксом: суспільне буття формує суспільну свідомість. Зовнішні обставини, інтеріоризуючись, психологічно спустошують насамперед особистісний рівень людського буття, що робить його морально, а не тільки фізично, важким, збідненим, обтяженим песимістичними передчуттями катастрофи. Тільки частина тих, кого наздогнала одна чи кілька катастроф, негараздів, розчарувань тощо, звертається до психологів, психіатрів, неврологів або священиків, маючи надію «повернутися до себе попереднього».

Багато чого може (а не тільки обіцяє) вчасно застосована психотерапія, психокорекція, група психологічної підтримки та інші гуманістично орієнтовані заходи реабілітації. Вся гнучкість і глибина психологічних практик все ж не може кардинально змінити обставин життя в умовах системної кризи. Вона нівечить людські долі, на кшталт променевої хвороби, що підступно й непомітно дезорганізовує всі системи організму. Як стиснута пружина, конфліктність особистості (внутрішньо особистісний конфлікт) суттєво звужує її здатність до самоопанування і самопоновлення, роблячи її «Я» всезалежним від референтного «Ми». У цьому стані дипластії [див.: 5, с. 459] особистість втрачає власну автентичність й може діяти під впливом навіювання, «психологічного тиску» (С. Аш, М. Шеріф, 1956), запозичуючи протилежні її переконанням способи чинити, бо не може скористатись власним розумом на протиположний «зараженню емоціями» групи, - за неї, в ситуації вибору, вчиняє навіть не інстинкт самозбереження, а соціальний страх бути відмінним від інших, авторитетних.

Отже, неймовірно складними, за цих психолого-економічних реалій, є завдання реабілітувати клієнтів, з яким зустрічається психолог, особливо ж якщо він намагається повернути підопічним вміння позитивного самовизначення. Та саме в цьому полягає його соціальне призначення, що зараз ще раз підтверджує гуманістичну роль психології та її фахівців [2].

Література:

1. Думки та оцінки громадян на старті виборів до Верховної Ради України. Вересень 2014 : Інформац. Бюлетень / За ред. М.М. Слюсаревського ; упор. Л.П. Черниш. – К, 2014. – 36с.
2. Культуротвірна функція психологічної науки : монографія за ред. Г.О. Балла. – Київ-Кировоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 264с.
3. Мусатов С.О. Соціально-персональний аналіз особистості як наукова проблема / С.О. Мусатов // Психологія і суспільство. – Тернопіль, 2009. - №3. – С. 95-106.
4. Мусатов С.О. Особистість: комунікативно-психологічна концепція. Методологічні проблеми персонології: монографія / С.О. Мусатов. – Київ. – Борислав: Трек-ЛТД, 2015. – 170с.
5. Поршнев Б.Ф. О начале человеческой истории / Проблемы палеопсихологии / Б.Ф. Поршнев, М.: Мысль, 1974. – 487с.